

nahajajo v krajih, kjer so največ še od pošte ločeni, včasih po eno ali dve uri oddaljeni. Oddajanje in vzprejemanje uradnih in privatnih pisem združeno je z raznimi troški. Čez leto se tega precej nabere in posebno v krajih, kjer exhibitna številka precej vzraste. Iz katerega žepa mora to do zdaj učitelj na enorazrednicah jemati? Kdo mu pa povrne troške, kar ga stanejo papir in pisalne rekvizite? Kdo mu plača trud? Ako se tedaj učiteljem na enorazrednicah dovoli opravičnost, stori se le, kar jim po vsaki pravici pristojuje. Deželni zbor meneč, to povzročuje le kacij 10–20 gl. na leto, nij vredno, da bi se nagradilo; a pri učiteljih se mora z vsakim krajcarjem računati in toliko bolj z goldinarji, ker so že takó po mogočnosti okrajšani, kakor sem v uvodu dokazal.

Ako deželni zbor opravičnost učiteljem na enorazrednicah privoljuje, dodeli jim le to, kar zaslužijo, kar zdaj morajo zakladati iz lastnega žepa. (Dalje prih.)

Knjiga Slovénka

v

XVIII. veku.

XXXVIII. Mihael Hofman, r. v Ljubljani l. 1755, katehet v Kranju, korar v Novem Mestu, prefekt ondašnje gimnazije, po začasno odpravljenem korarskem zboru živel v pokoju v Kranju, v Lahovčah, u. v Ljubljani l. sept. 1826. Njegova je knjižica:

a) Viša sveto Mašo slišati inu druge Molitve. V Lublani. Utisnenu per J. Fr. Egerju, 1791. 12. 80 str. Mej molitvami je pesem pri sv. maši. Na koncu: „Ta rezložena molituv: Oče naš, katira se posebnu ob Nedeljih moliti, ali spremljivati zna. — Kader tebi ena ali druga resnyca bol k' sercu grede, tok se v tisti kaj dalej gori derži. Ny potreba use zmoliti, se zna tudi le ena sama prošna uzeti, koker tebi čas, inu ajfer da. Bolši je malu, inu dobru, koker pa veliku, inu slabu moliti (str. 50).“

b) Življenje Svetnikov . . Sp. Franc Veriti I–IV. Bukve l. 1828—29. — Hodil je Hoffmann pri Jezuitih v šolo, prebiral v Novomeški samostanski bukvarnici življenje svetnikov, spisal veliko zgodb in naukov učenih mož, kar je porabil Veriti, česar v predgovoru hvalno omenja.

c) Eksercicije, to je Nauki in premišljevanja od nar imenitniših resnic svete vere. Spisal ranjki častitljivi gospod Mihael Hofman, nekdašnji korar v' Novim Mestu. Nat. J. Blaznik, 1839. 8. XV. 277. Spravil na svetlo Janez Ciglar (Ziegler vid. Predgovor).

XXXIX. Juri Zelenko t. j. Mihael Zagajšek, r. l. 1739 za Gajem v Ponkvi, mašnik l. 1765, župnik na Kalobji, u. 9. maja 1827 in pokopan v spodnji Svetni (v Zaveršah). „Slovenci so svoje dni malo kaj brati znali . . Ni bilo pa tudi knjig Slovenskih . . Ta duhovska pušava je vsakiga domoljuba v serce bolela; tudi rajniga Zagajšeka. Lotijo se slavniga dela, ino spišejo prvi na Štajerskim pismenost ali gramatiko nemško slovensko, po kateri se lahko Nemci Slovenšine, Slovenci pa Nemšine naučijo. Natisnil njo je v Celi 1791 Franc Jenko. Ime so preminili, inu Jurj Zelenko imenovali. Naj si je ravno to delo le pervina — ne popolnoma bilo, vender za toliko več velja, za kolikor manj so v svoji samoti ino pa v začetki slovenskiga slovstva prijatelj pomoči imel. — Tudi slovensko nemški besednik ali slovar so spisali, veliko pol noči prebedeli težko delo dogotoviti. Ali ravno so rajni Valentin Vodnik svoj besednik oznanili, ino tako je obdveh možev delo zaostalo. Poznej so svoj rokopis nekemu rodoljubu v Cele poslali, ki ga je ne le jim, ampak tudi nam zapravil. Velika škoda je to, katiro

so rajni sami ožalvali rekoč, de je bilo velik besed nabranih, ki so poznej iz med ljudi izginile ino pozabile se. Tudi molitvine bukvice, slovensko vertnarijo, keršansko djanstvo ino abecednik so spisali, kar pa ni na svetlo prišlo, ter so te spise le za svojo rabo imeli (Drobtince 1849. str. 91—99. Slomšek).“ Naslov tej knjigi in nekoliko vsebine je:

Slovennska Grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch u. wendischen Vortrag, mittels welcher sowohl der Deutsche als der Wendische auf die leichteste Art diese Sprache regelrichtig zu reden u. zu schreiben von selbstem erlernen kann. Zilli, mit Fr. Jos. Jenko'schen Schriften. 1791. 8. 349 S.

Napelluvannje. Ta grammatika, alli tu Srekliviše je taista vučennost, katera vučy te besede ene sreke (einer Sprache) prov' isrekati, brati, v'kupstaviti, inu pisati . . Tu slovennsku Srekliviše imma rav'nnu drugim Sreklivišam ennaku 5 Rasdellov, namreč: 1. To Pravosreknost, 2. Glasamirryo, 3. Besedeveidnost, 4. Besedeslošnost, 5. Pravopisnost. . . Nekatere Varstiše (Regeln) sa brannje. Od klukk tigabesedniga savyanja (Von Akzenten) . . Beseda immennska, namestna, časna, sredliva, pred-, zrav'nn-, v'mes-, vesliva besseda. Parva stava (Erstes Kapitel). Ta rodinska beseda (das Geschlechtswort) ny taku potrebna per slovenncah, kokar per nemcah. — Iz'hod čigavav'c, pomilluvav'c, perstannuvav'c, sdrušuvav'c. Pregybalše (Abänderung). Vunv'setk (Ausnahme.) Savančuvannje (Anmerkung). I. Ti gospod; ti pastir. II. Ta duša; ta klopp. III. Tu vinu; tu sarce; tu tellu. Perstav'live besede (Beywörter). Jest, ti, on. Tu prehodiše (Die Abwandlung) I. baram; II. berrem; III. vučim. Ta pokasajoča viša (anzeigende Art) tiga pričniga časa; nena-mirrena (unbestimmte); lešijoča (supinum, Lagewort). Od tih korrenninskih besed, inu odrastenja tih odrastikov, inu tih v'kuppisstav'lenih besed . . Iše pomenny en kraj, inu bode od tih časnih besed semkai naretu, kokar: svietuvalše Rathhaufs; wojuvalše, sberralše. Od tih immennskih besed, kokar: tarniše Dorngebüsch; starniše Stoppelacker; duhov'niše Kloster; besediše Wörterbuch; besedniše Hörsal; merov'liše Ameishaufen . . Te negotove rodovine, kokar: tu sarce, tu dellu, tu meštvu das Priesterthum, tu duhov'stvu die Klerisey . . arrečim verursache . . jest bodem ich werde, jest wodem ich steche . . smišlav'c Poet. Jessen der Eschbaum, jesen der Herbst. Wogatti die Reichen, wogati folgen; kossim mittagmalen, kosim mähen . . Ti dov'gi potesaj all komma; ti potesaj iz sgornoi pikoi; dvoinna pika; ta sklepliva pika, tu noter saklennlivu snamje, tu gorsav'pyejuču, spremislivu, odsekklivu itd. — „Is pet fvirkov — is tiga odpellanja, is te ennaklivosti, is te neennaklivosti, is te zharkov' fastoppnosti, is te potrebnosti tiga raflozhenja —, kokar korrenninskih varstish all regelz se fna zellu zhistu dollv'seti, da mare tedei ena dobra Grammatika all Šreklivishe, inu ne tu splohlivu govorjennje tih ludy ta rav'nnalza (die Richtschnur) tak dobru tiga pisanja, kokar govorjenja biti (str. 335)“

„Da der Verfasser die Grammatik seinen lieben Landsleuten, den Bewohnern Untersteiermarks, widmet, und diese von jeher Winden (Slovenci) genannt werden, so ist es sonderbar, dass er sie im J. 1791 Wenden nennt. Seine Sprachlehre ist der erste, freilich sehr ungeschickte Versuch, die slowenische Grammatik in slowenischer Sprache vorzutragen. Im Gebrauche des **f**, **s**, **fh**, **sh** ist die Grammatik Pater-Markusisch, sonst aber noch unkritischer als das Vorbild. Kopitar sagt: Sellenko ist unter aller Kritik. Übrigens scheint das Buch gar keinen Einfluss gehabt zu haben. Kop. XLIV. Dobrowsky's Slovanka I. 185 (Šaf. 56).“

XL. Janez Golčnik, roj. v Mozirju 31. jan. 1737, u. župnik v Grižah (Greis) 9. marca 1807. Dal je na svetlo:

Antona Janšaja Cessarskiga Čebellarja Popolnoma Podvučenje za vsse čebellarje. Na kaj za eno vižo taisti od svojeh čebell brez tega, de bi nje podirali al pa morili 1. En bogatejši Dobiček, koker dosehmalu, lohku sadobijo? 2.

Vender vsse Čebelle per šulejnji, inu dobri Močy ohranijo. 3. Usakateri Pain Čebell da svoje smerti lohku uživajo, inu še svojim Erbam sapustijo. Na mnogo Prošnje iz Nemškiga, na Kraynsku prestavlenu, inu z' nekaterim Pomerkvajnam pogmiranu. Od Joannesa Golitschnika, Fajmoštra v' Griži na Štajerskim. V' Celli, Utissnenu, inu se najde per Fr. Jos. Jenko. 1792. 8. 200. — Na razgled bodi nekoliko iz Predgovora:

„Anton Janša en Kraync, inu scer iz Gorenške strani je skuz svojo čebellarsko sastopnost tok deleč peršov, de je na Cessarsku Povejle v' Dunaiskimu Mestu za vsse Čebellarje očitno šollo deršov, je tudi pred svojim Čebellnakam v' Dianju iskasov, de je ress, kar je z Jezikam vučiv; kar je pa iz Bessedo vučiv, inu v Dajnju iskazov, je skuz Blaža Kumerdeja sedajnega Krais-Kommissarja v Celi v Nemskimu Jeziku v lete Bukuvce ukup postavov, inu na Svetlobo dav, jest sem pa taiste h' tvojmu Nucu na Kraynski Jezik preobernov... Še enkrat te prossim, z dobrim Premiselkam lete Bukuvce večkrat preberi, inu kar bodeš pa v taistih od spodej v Pomerkvajnju nešov, leto sim jest iz mojga skušainja sraunu postavov, satu, kir sim nešov, de per Čebellah taistu dobru sturi. Zdrav bodi. Prestaulavic. (Gl. Šaf. 94. 95. Spomenik l. 1883: Anton Janša, slavni Kranjski čebelar, sp. J. Navratil, str. 139 — 166).

XLI. Andrej Reja, roj. 22. okt. 1752 v Kormožu na Goriškem, mašnik l. 1775, kaplan v Zibiki, pri sv. Štefanu, v Šmarji, pri Novicerkvi, župnik v Zibiki, dekan v Šmarji, župnik pri sv. Petru blizo Sotle, kjer je u. 26. sept. 1830. Poslovenil je:

Keršanskiga Navuka Izlagaine po u' cesarskih deželah naprei pissanim Katechismussi u' Latinskimu vundanu. Od V. C. V. G. Jožefa Jacomina, S. P. Doct. Višiga Faimastra, inu Dechanta per Novi Cirkvi na spodnim Stajerskim pretaulenu v' slovenski Jezik od Andrea Reya, Faimastra u Zibki na spodnim Stajerskim. I. Bukue. Lublana. Nat. in zal. Andr. Gafslar. 1801. 8. 308. — II. Buk. 284. — Besedo naj kaže na pr.:

Opomineyne na Ludstvu. Kdu bo zadost to milost Boga Očeta ussigamo-gočniga pruti nam zapopadu, inu molu? On je nam suoiga lubezniviga Syna Jezusa Christusa Gospuda našiga na ta sveit posslou, de bi on bju vess človeski Rod od tiga nassrečniga pogublejna iz suojo Lastno krivjo odrežu, tiga pak najsgruntana dobruta ni samuč u' negovim Terplejnu, inu nar britkejši smert obstala, ampak tudi u timu, de bi on bju Viro inu to Cirku suojo Nevesto na enimu nar bol terdnimu, inu nepremagnimu Gruntu gorivssigou: De, koker govori ta Apostel S. Paul na Ephes. na 4. Post. 14. v. ne bomo več koker otroci, katiri plavajo, inu de se ne pustimo okuli goniti skusi usaki veter tiga vuka po hudobi tih ludy, po golufy skatiro nass očjo u' smoto sapelati: Zatorey je on nam svoj večni Navuk, katiriga je on na timu sveitu iz bessedo, inu isgledam syau, u' pressvetih Evangelnah sapustu itd.“ — „Auslegung des Katechismus in Fragen u. Antworten; sprachlich schlecht (Šaf. 119).“ — Andrej žlahnik od (de) Reja so, če ravno na pol Lah, Jakominov mnogo hvalen katehizm v domačem jeziku Slovencom dali... Slovenska beseda v tih koristnih bukvah, če ravno še ne otesana, je za tisto dobo razumevna in prijetna, ter kaže moža močnega duha in zdrave besede, ktiri ne zaostane v omiki ljudstva, pa se tudi ne prehiti in svojim poslušavcom nerazumeven ne postane, kakor se rada sedajnim prehitrežem godí (Slomšek v Drobttinc. 1857 str. 123—151).“

10. Razun knjig po **znanih pisaleih** priobčenih je konec pričujočega stoletja tiskalo se več bukev, kterih je treba bilo slovenskim ljudem v šoli in cerkvi, pa tudi doma, **brez imena**, kterih mnoge so se nahajale sim ter tje po bogoljubnih hišah v prvi polovici sedanjega veka. Namembo in veljavo svojo razodevajo — nektare tudi znanih pisateljev — vže dokaj po samih naslovih na pr.:

a) Pratika (Bauernkalender), ki izhaja od l. 1726 v Ljubljani pri raznih tiskarjih v 32° ter se navadno ne pograša v nobeni kmečki hiši. — b) Pot svetiga križa, prvu v Laškim . . potler Nemšku zdej pak Krainsku . . v Lublani 1753 . . v Celovcu . . v Celli itd. večkrat z mnogoterimi pristavki ali molitvami. — c) Catechismus . . Petra Canisiusa iz Tovarštva Jezusoviga k špoganiu vsih Gospudou Faimaštrou, Duhounih oskerbnikou, vučenikou: tudi otrok inu starišou, Bratou inu Sester Bratoušine Keršanskiga nauka. Četereteč v' druk dane inu pobulšane v Lubl. Eger. 1766. 12. 216. — d) Ta srečna inu nesrečna večnost v' ti frey voli tiga človeka . . od P. J. Mana . . I. 1768. II. 1796. III. 1803. 8. str. 1—60. Čuvaj te duše, kateri njo budi k' enimo brumnimo živlenju. 61—80. Premišluvanja na vsaki dan tega Tedna od teh nar Poglavitniših Navukov našiga Mojstra Jezusa Christusa. Iz Nemškiga na Krajnski jezik prestavljena. Hohn. 1—47 str. — e) Hitra inu gladka Pot pruti Nebessam . . v Mahrburgi. 1770. 12. 301. IV. v' Lublani. 1783 (Jezič. 28. 29. Šaf. 133. 134.) — f) Pet sveteh petkov mesca sušca itd. Življenje s. Isidora kmeta inu s. Nothburge dekle. Lubl. 1774. Kratki zapopadek iz popisovanja živlenja . . v štililu teh izveličanih . . Bernarda od Offida . . Lubl. 1796. Ena lepa . . historia od . . svete Grafnie Genofefe 1774—1818. V Krainju . . v Celli itd. — g) Keršanski navuk za te majhine . . k' obhaylu . . Lubl. 1777. — h) Pesme k-tem opravili te svete Meše s-toj pesmoj pred Predgoj, iz Nemškega na Slovensko prestavlene za Fare Optuiske Dehantie. V-Graci, pri Fr. Ant. Royeri 1783. 8. 78. — i) Dobru Opomineine na Bounike . . nemški od Jacoba Prennerja . . prestavleno na slovenski govor od eniga slovenskiga Faimaštra. V Cellu 1787. Jenko. 12. 151. — k) Abecedika ali Plateltof za tiste, katiri se (otte. očo) hočejo Krajnsku brati (iz fundamenta, iz začetka) vučiti. Lubl. 1789—1808. V Celouci 1790. Szlovenszki Abeczedar za deczo. Posonii . . 1793—5 (Šaf. 49. 50). — l) Lysti inu evangelia (evangelji) . . Berila, listi in evangelji . . Sveti postni evangeljumi . . v Lublani . . v Celovcu . . 1792—1817. — m) Te dober dušni pastir per svojemu kmetevskemu ali purovskemu bouniku inu vmerječemu kristianu. V Celouci 1795. 8. 72. — n) Zvesto popisanje hrupa, katerimu je Francozki Poslanik skuzi vunobešenje eniga trifarbniga bandera 13. mali Travnna na Duneji perložnost dal. Od eniga Samovida. 1798. 8. 15. — Turškiga Cara Vojskna Napoved Francozam, katiro je 12. Kimovca 1798 vsim unajnim ministram v Constantinopli poslal. 6 listov (Lublanske Novice l. 1798 v pristavku). — o) To je tapravi inu tacieli Colemone-Žegen, kateri je biv vkeleranje (d. i. zu Köln am Rhein) taprvevo bart vdrukan vtam lete 1321 (sic), noi v latinščeji šprachi vnkei dan, potam pa na nemško, sede pa ta prvo bart na sovenjo nonovo kvhan inu frišno pačan. s. l. et a. (Gedruckt in Kärnten um 1800 ff) 12°. 283 S. „Gebete, Beschwörungen, Anweisungen zum Schatzgraben, gestohlene Sachen zurückzubekommen u. s. w. Ein Seitenstück zu der oben angeführten Duhouna branua, ebenfalls im Kärntnerischen Bauerndialekt und voll des crassesten Aberglaubens. Colemone ist eine Verhunnung von Kolman oder Koloman. Die Landleute nennen das Buch Svetiga Kolomana Shegen (Šaf. 144. Jezič. 28).“ — p) Sveti Križovi pot, to je premišluvanje terplenja Jezusa Kristusa, iz Svetiga Pisma napravleno. V Lubl. Retzer. 1808. — r) Cirkounu leitu . . Franc Xav. Go-riuppa. Labac. Impensis J. G. Licht bibliopolae a. 1806 — brez latinske posvete s slov. predgovorom v začetku, sicer nespreminjeno (Jezič. XI. str. 35) itd. itd.

XLII. Vincenc Kern, doktor in učenik zdravništva v Ljubljani. „Lublanske Novice“ Vodnikove imajo l. 1798 na koncu privezano knjižico:

Nauk od kože stavlenja Vincenca Kern Doktorja ranocelenja, uda zdravilske šole na Duneji, cesarskiga učenika ranocelnistva v Lublani. Eger. 1799. 8. str. 16. —

Po geslu: Mej dvema hudima se majnši zbere — pravi V. Kern v predgovoru: „Na cesti proti sreči, kamer vse hiti, je zdravje perva stopna. — Bolni život ni srečen, tedaj ga moremo per zdravji ohraniti. — Bolezen, katira mladost podjeda, je narhujši, ona vse perhodno življenje v' nadloge pogrezne, inu svojo škodlivost na posledne rodove zaseje. Med več drugemi boleznami kože, kakor dereč potok, mladi zarod podkopujejo, inn k' pogrebi nosio; katiri imajo srečo, jeh prestati, dostikrat tavajo okoli, kakor senice; inu kadar doživē svoj veliki konec, druge roditi, so njih otroki mladi sivci, inu nečist zvirk telesneh bolezni. — Kože Stavlenje — je skušena pomoč, tē strašne sledove odverniti itd.“

XLIII. P. Dismas a S. Elisabetha Carn. Schischkanus, alias Joseph Sakotneck vocatus anno 21. aetat. Augustinianum Excalceatum induit, et Strehlae in Silesia concionator, ac Curatus in Brausse + 1793, collegit ruri in plebe antiquissimas Carniolicas cantilenas:

a) Od Pegama, quam Lienhart in germanicum atque in suum lib. Blumen aus Krain transtulit. b) Od Jurja Kobila. c) Od Krayla Mathiasha. d) Od lipe na staremu tergu. e) Od lepe Vide: Lubček se na rajsho spravla (Bibl. Carn. 16).“

XLIV. Pavel Knobel (ein Schulmeister, über dessen Leben weitere Nachrichten fehlen.. Weltliche, meist sehr triviale Lieder.. Šaf. 35, 83.): Štiri pare kratkočasnih Novih Pesmi, Od Paula Knobelna skovane, — Inu Kraincam za spomin dane. 1. Od podzemelskih jabuk. 2. Od per... 3. Ta zbožani Bogatec. 4. Taistim, kateri se ptuyh žen deiležni sture. 5. Taistim ženam, katere niso z' enim možam zadovolne. 6. Nova Krama. 7. Jamranje enga zastarenga inu zaerjavenga dekliča. 8. Za pustni dan. Pervič vun dane. V' Kraini, per Ignac Kremšari 1801. 8. 40. — Čuden cvet, a bridka svedočba omiki ravno minulega stoletja. V dokaz bodi na pr. iz „Nove Krame“:

„Pejte vsi v mojo štacuno — Jest ymam — Vsih sort frišno kramo čudno, — Vse prodam: Nove bukve, nove navke, — Čudno prostost, teške davke — Tamni dan: Novo kmetovsko gospodo — Nemšo smet.. Tamne cerkve, svitle kehe.. Čudno zmes.. Nove šole, nove grehe, novi ples.. Gnile plesnive Divice.. Nov brevir.. Ženitve brez vse poroke vmislene.. Nove vere jen bogove.. Brumne poštene sliparje.. Smerdlive nagelne.. V petk nedelo, postne plese.. V židi vovk, oslovske všese.. novo čast.. Bom dal dober kup na vero, — Dobro vago, dobro mero — Vse na leu!“ — Po vsej pravici znači jih Vodnik:

Bukve jis Krajna
Polne drekajna:

Nikar nezdeli ga
Pusti mu celiga!

Slovstvena zgodovina v slovenski ljudski šoli.

(Piše **Gradimir**.)

(Dalje.)

Gregor Krek.

(Glej 43. berilno vajo: „Večer“.)

Gregor Krek se je rodil kot sin priprostih kmetjskih starišev v dan 8. marcija 1840. l. v Čateni v Javorski župniji na Gorenjskem. V ljudsko šolo je hodil v Škofji Loki, a v gimnazijo v Ljubljani. Izvršivši 1860. l. latinske šole, otide na Dunaj, kjer se je na tamošnji visoki šoli učil jezikoznanstva, posebno slovanskega. L. 1864. postane doktor, a 1865. l. profesor v tej stroki. Na to je dobil učiteljsko službo v Gradci na realki, a ob enem je poučeval tudi na tamošnjem vseučilišči slovansko jezikoslovje.